

вважає автор, «не в упорядкуванні методів вилучення продуктів селянського господарства і не у пом'якшенні морального обличчя продовольчих органів. «Нова» політика в галузі продовольчого питання принесла свободу торгівлі продуктами сільського господарства, і у цьому полягала її принципова відмінність від політики попередніх років» [1, 334]. Залишалася все таки та межа, яку не вправі переступати держава і, тоді селянин міг на власний розсуд розпоряджатися лишками. По суті, відроджувалось право власності на продукт свого господарства. Перший крок у напрямку до покращення становища селянина має полягати в заміні комуністичних розкладок продовольчим податком, з наданням селянину права вільного обміну тих лишків, які залишаються у нього після сплати податків.

Стосовно земельної політики автор вважає, що протягом 1921 – 1922 рр. це був суцільний ланцюг відступів від позицій, зайнятих у попередні роки: «Вона полягала у значних поступках індивідуалістичному принципу, у непрямому визнанні більшої продуктивності індивідуального господарства порівняно з колективним і у мовчазній відмові від продовження досвіду негайного усупільнення сільськогосподарського виробництва» [1, 343].

Л. Літошенко прийшов до висновку, що теорія і практика нової політики в сільськогосподарській галузі «означає відмову від негайного здійснення соціалізму. Ідеал усупільненого виробництва відсувається надалі. Між другим пришестям соціалізму і першим намаганням його втілення виступає невизначено довгий період відновлення і розвитку продуктивних сил... Після чотирьох років безплідних намагань заволодіти сільським господарством і підкорити його соціалістичному керівництву, Радянська влада повинна була схилитися перед приватногосподарським інтересом селянина. Нова земельно-продовольча політика означає відмову від безпосереднього усупільнення сільськогосподарського виробництва. Залишається врахувати результати цього безпрецедентного в історії людства соціального досвіду» [2, 352].

У 1926 р. проф. Літошенко прибув до США у Стенфордський університет, з метою участі у спільному Проекті для досліджень «соціально-економічних заходів» радянського уряду, починаючи з 1917 р. Через рік він закінчив працю «Аграрна політика в Радянській Росії до прийняття п'ятирічного плану», присвячену аграрній політиці більшовиків з 1917 до 1927 рр. (рукопис знаходиться в Інституті Гувера Стенфордського університету) [3, 52]. Невдовзі Л. Літошенко повернувся в Росію. Наступне його відрядження до США, на яке сподівались і американські колеги, і сам учений залишилося нездійсненим внаслідок змін у суспільно-політичній ситуації та формування сталінського командно-репресивного режиму [2, 40]. Відносно сприятливий період для наукової діяльності як Л. Літошенко так і інших учених, зокрема А. Чайнова, М. Кондратьєва, обірвався з початком сталінської «революції згори» у 1929 – 1930 рр. Усі вони потрапили у лабету ОДПУ, де їх звинуватили в організації «антирадянської і контрреволюційної» Трудової селянської партії. Відбувши трирічне покарання, 1932 р. Л. Літошенко повернувся до Москви. У 1938 р. його знову заарештували, а особлива нарада НКВС постановила ув'язнити вченого на вісім років. В одному із таборів Колими 27 листопада 1943 р. Л. Літошенко помер.

1. Літошенко Л.Н. Соціалізація землі в Росії. – Новосибірськ, 2001.

2. Данилов В.П. Літошенко и его исследование аграрной революции в России // Літошенко Л.Н. Соціалізація землі...

3. Патернауд Б. Лев Літошенко и дело Русского института // Літошенко Л.Н. Соціалізація землі...

Ю. В. Мариніна

ПОЛІТИКА ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ 1939 – 1945 рр. ЩОДО ЄВРЕЇВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Упереджені думки та вислови, що стосуються більшості досліджень українсько-єврейських відносин першої половини ХХ ст., відображені у сучасній національній історіографії, під впливом об'єктивних історичних умов зазнали конструктивної наукової трансформації. Зокрема, вони актуалізують проблему, пов'язану з визначенням місця і ролі євреїв у політиці Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Мета статті – проаналізувати погляди сучасних науковців на проблеми взаємовідносин єврейського населення України з українським національно-визвольним рухом 1939 – 1945 рр.

Сучасна історіографія переконує, що задля розкриття проблеми українсько-єврейських відносин першої половини ХХ ст., надзвичайно важливим є розширення наукових горизонтів у декількох науково обґрунтованих та виважених напрямках. Сучасна історична наука вже не скута ані традиційною радянською історіографією, ані жорсткими рамками ідеології. Сьогодні науковці здатні прослідкувати різні полюси “проблеми” та поглибити її громадянське розуміння, забезпечити широкий базовий компаративний аналіз досліджень і внести певні прагматичні пропозиції до нагальних питань національної політики [1].

Історії українського та єврейського народів багато в чому схожі – їх лейтмотивом було збереження власної національної ідентичності в умовах бездержавного існування, протистояння асиміляційним зусиллям сторонніх сил, прагнення здобути державну незалежність. Шлях до цього був нелегким, часто українці та євреї у боротьбі за здійснення своїх прагнень опинялися по різні боки барикад, історія обох народів сповнена важких моментів їхнього співіснування на одній території, що іноді переростало у міжетнічні конфлікти [2].

Питання місця і ролі євреїв в українському національно-визвольному русі оцінюється істориками неоднозначно. Так, ще І. Лисяк-Рудницький вказував, що розрив між євреями та українцями поглибився з появою українського “інтегрального націоналізму”, який, на противагу до старіших соціалістичної та націонал-демократичної ідеологій українського руху, запозичував певні положення у режимів фашистського зразка в тогочасній Західній Європі. “Інтегральний націоналізм” аж до воєнних літ так і не став панівною силою в українському політичному житті, але в 1930-ті рр. здобув величезний вплив на мислення молодшого покоління. Правда, український інтегральний націоналізм, на відміну від німецького нацизму чи польського клерикального націоналізму, на думку дослідника, ніколи не робив першорядною метою антисемітизм; своїм основним ворогом він уважав Росію та Польщу. Однак націоналістичні заяви й публікації рясніли згадками про євреїв і антисемітськими шпильками [3].

Участь євреїв у політиці ОУН розглядає і львівський історик Я. Грицак, на думку якого, антисемітизм не завжди виступає у відвертій формі; часом дорого йому торували політичні програми і заяви, які безпосередньо не ставили собі такої мети. У прийнятих на ІІ (Краківському) Великому зборі ОУН-б (квітень 1941 р.) програмних постановках засуджувалися антиєврейські погроми, оскільки вони відвертали увагу українців від справжньо-

го ворога – більшовицького режиму. Хоча водночас стверджувалося, що євреї є його найвідданішою опорою й авангардом московського імперіалізму в Україні [4].

У свою чергу, А. Подольський зазначає, що на території Західної України в підпіллі продовжував існувати український національний рух, що носив антипольський, антирадянський і до середини 1940-х рр. антисемітський характер. Дослідник також стверджує, що роль євреїв в українському національному русі 1917–1920 рр. почала піддаватися ревізії після вбивства С. Петлюри в Парижі 1926 р. С. Шварцбардом як помста за жорстокі погроми 1918–1919 рр. [5].

М. Гон, досліджуючи українсько-єврейські стосунки означеного періоду, стверджує, що організатором масштабних виступів на Волині, спрямованих проти євреїв, виступала саме ОУН. Такий висновок він робить на основі аналізу матеріалів суду, що відбувся в січні 1937 р. у Рівному та, згідно яких, близько двадцяти засуджених за членство в ОУН, крім проведення “антидержавної діяльності”, одночасно були обвинувачені “в підпалах жидівських крамниць” [6].

Натомість історик М. Царинник вказує, що антисемітські упередження ОУН-б були і програмними, і погромними. Націоналісти вважали, що євреїв треба позбутися, а суперечки точилися тільки навколо того, як досягти цієї мети [7].

Аналізуючи ідеологічні засади визвольного руху, В. Вятрович стверджує, що ідеологія українських націоналістів не містила положень, які давали б підстави звинувачувати ОУН в антисемітизмі. У відновленій незалежній державі євреям гарантувалися рівні громадянські права та обов’язки. Керівництво визвольного руху намагалося залучити євреїв до спільної боротьби. Крім цього, вчений переконує, що ОУН не дозволила собі в ідейно-політичній площині опуститися до антисемітизму [8].

О. Гогун та О. Вовк зазначають, що випадки участі бандерівців в єврейських погромах були, але мова йде про окремі інциденти, а не про планомірну участь у геноциді. Автори стверджують, що діяльність українських повстанців була не чужою євреям – вихідцям з України, для яких українська мова нерідко була другою, а можливо і першою рідною мовою [9].

У той же час Є. Наконечний стверджує, що приписування структурам ОУН організації у Львові єврейських погромів є зловмисною вигадкою українофобів з метою дискредитації української визвольної боротьби. Аналізуючи постанову Другого великого збору ОУН, вчений доходить висновку: згідно наведеної постанови, чітко й ясно впливає, що ОУН завбачливо виступила проти єврейських погромів. Більше того постанова виразно застерігала не ототожнювати антисоветизм з антисемітизмом [10].

Отже, в сучасній українській історіографії немає єдиного погляду на проблему політики організацій українського національно-визвольного руху 1939–1945 рр. щодо єврейського населення. Проблема антисемітизму в ідеології ОУН залишається дискусійною та потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

1. Потічний П., Астер Г. Українсько-єврейські відносини: теорія та практика // Голокост і Сучасність. Бюлетень українського центру вивчення Голокосту. – 2003. – № 11 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.holocaust.kiev.ua/bulletin/vip11>.
2. Вятрович В. Ставлення ОУН до євреїв: формування позицій на тлі катастрофи. – Львів, 2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com>.
3. Лисяк-Рудницький І. Українські відповіді на єврейські питання // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: у 2 т. – К., 1994. – Т. 1.

4. Грицак Я. Українці в антисемітських акціях уроки Другої світової війни // Незалежний культурологічний часопис “Г”. – 1996. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua>.
5. Подольський А. Проблема колаборації в добу Голокосту на теренах України та Латвії: спроба компаративного підходу // Голокост і Сучасність...
6. Гон М. Українці та євреї Західної України другої половини 1930-х років: латентна війна // Сучасність. – 2003. – № 9.
7. Царинник М. Золочів мовчить // Критика. – 2005. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-poland.com>.
8. Євреї в Українському Визвольному Русі /Прес-центр ЦДВР, за повідомленням Прес-центру СБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://upa.in.ua/book/?p=88>
9. Гогун А., Вовк А. Євреї в боротьбі за незалежну Україну // Корни. – 2005. – № 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oun-upa.org.ua/gogun/pub07.html>
10. Наконечний Є. Шоа у Львові. – Львів, 2006.

Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш

СТАН ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ІСТОРІОГРАФІЄЮ УЧАСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ГРОМАДЯН ПІДОКУПАЦІЙНОЇ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКОМУ АНТИНАЦИСТСЬКОМУ РУСІ ОПОРУ 1941 – 1944 рр.

Наукове сьогодення характеризується виразною іманентною потребою вітчизняної історичної науки в постійному з’ясуванні стану осягнення минувшини. У цьому зв’язку ґносеологічно перспективним є звернення до історіографії становища неповнолітніх українців уроки війни СРСР з нацистською Німеччиною. На особливу увагу, з огляду науково-виховного потенціалу, заслуговує проблема участі юних українців в антинацистській боротьбі. Попри очевидну актуальність теми, вона залишається не вивченою й у контексті її історіографічного наповнення. Відтак, метою цієї статті є аналіз історіографічного доробку вчених проблеми участі дітей і підлітків підкупаційної України в антинацистському русі Опору.

Наукові дослідження з окресленої проблематики умовно можна поділити на два періоди: українсько-радянський (1940-і – 1991 рр.) і сучасний (1991 – 2011 рр.). Перший період історіографії питань участі неповнолітніх українців в антинацистській боротьбі, на нашу думку, включає в себе три етапи: 1) від початку 1940 – до середини 50-х рр.; 2) від середини 1950-х – до 1985 рр.; 3) 1985 – 1991 рр.

Уже 1943 р. з’явилися перші праці, присвячені тяжкому становищу цивільного населення підкупаційної України, включаючи і його наймолодшу частину. Після визволення східних областей України побачили світ публікації, присвячені подвигу юних підпілляників м. Краснодона [1]. Це були невеликі за обсягом праці, які не завжди відповідали стандартам наукової літератури, мали риторичний стиль викладу, а їх автори подавали подекуди недостовірні факти і неадекватні оцінки. Проте, немає підстав заперечувати наукову цінність цих первістків історіографії проблеми, адже завдяки їх синхронності досліджуваним подіям, вони забезпечували оперативне акумулювання важливої інформації.

У створення літопису війни певний внесок зробили українські журналісти та письменники. Численні нариси, розміщені на сторінках тогочасної періодики, подають переважно достовірну, хоча й заідеологізовану, картину подій війни. Безпосередньо становищу юних громадян у воєнні роки присвячено чимало публікацій у комсомольській та піонерській пресі [2]. На наш погляд,